

OD AUTORÓW

Przedkładany czytelnikom *Leksykon pojęć politycznych* jest rezultatem kilkuletnich prac (tzw. badań statutowych) zespołu pracowników Zakładu Filozofii i Teorii Polityki Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, do których dołączyło jeszcze kilku innych pracowników lub doktorantów INP UW i których wsparł swą wiedzą pracownik innej uczelni, prof. dr hab. Wojciech Kostecki, będący wszakże absolwentem tegoż instytutu i jednym z pierwszych „dyplomowanych” teoretyków polityki.

Początkowo zamiarem zespołu było przygotowanie leksykonu pojęć i wręcz kategorii teoriopolitycznych, z intencją miarodajnej kodyfikacji i „wykładni” tych pojęć, które – przy licznych różnicach i rozbieżnościach między różnymi nurtami teoretycznymi i koncepcjami autorskimi – występują właściwie u wszystkich (do nich należą np.: interesy, władza, podmiotowość, działanie, wartości itp.), przewijają się też w sporach między zwolennikami różnych teorii.

W pracy nad tym zadaniem rychło okazało się, iż nie sposób ograniczyć się do pojęć o rodowodzie i statusie „czysto teoretycznym”, wywodzących się z wyrafinowanych konstrukcji intelektualnych, gdyż i one uwikłane są z jednej strony w różne konteksty ideologiczne, a z drugiej strony – w rozliczne skojarzenia potoczne. A przy tym okazują się niezbędnym kluczem do namysłu nad pojęciami obiegowymi charakterystycznymi dla potocznej wiedzy politycznej oraz dla żargonu polityków i komentatorów polityki.

I na tym drugim zadaniu w rezultacie skoncentrowaliśmy się bardziej, zakładając, że pomocy (naukowej, dydaktycznej), jaką jest publikacja w konwencji leksykonu, wymagają raczej nieakademycy użytkownicy terminologii „politycznej” (tzn. odnoszącej się do zjawisk politycznych), względnie wykładowcy i doktoranci niewyspecjalizowani jednak akurat w dziedzinie teorii polityki, niż kompetentni badacze. I to są główni adresaci tej publikacji: studenci i doktoranci kierunków politologicznych lub pokrewnych, wykładowcy, dziennikarze skłonni do profesjonalnego, a nie dyletanckiego relacjonowania lub komentowania wydarzeń politycznych, artyści zainteresowani polityką i zaangażowani politycznie, wresz-

cie – działacze społeczni i zawodowi politycy, którzy bynajmniej nie muszą być kompetentni „z urzędu”.

Przesłanie tego leksykonu można więc określić dwojako. Z jednej strony, staramy się w przedstawionym katalogu haseł ukazać, jak niezbędne jest w myśleniu politycznym, w próbach zrozumienia mechanizmów życia politycznego, działania politycznego, gry politycznej, walki, rządzenia etc. posługiwanie się w punkcie wyjścia pojęciami teorii polityki. Z drugiej strony, staramy się też ukazać, jak pomocne są pojęcia i schematy teorii polityki w refleksyjnym, krytycznym, dociekliwym operowaniu terminami pozornie oczywistymi lub banalnymi. A przy tej okazji raz po raz okazuje się, że wiele określeń uchodzących za typowo potoczne (a więc uproszczone, stereotypowe, powierzchowne) wbrew pozorom posiada pewne walory analityczne – pod warunkiem, że stosuje się je z odpowiednim „oprzyrządowaniem”, ze świadomością głębszego kontekstu.

Z tego powodu *Leksykon* zawiera dwa rodzaje haseł: (1) wykładnię pojęć teoriopolitycznych, a więc należących do języka teorii polityki, (2) teoretyczną interpretację terminów obiegowych stosowanych w potocznym lub publicystycznym opisie, wyjaśnianiu, przewidywaniu, ocenie zjawisk politycznych.

Z założenia pomijamy tu wiele takich terminów, które występują i poniekąd dominują w typowych podręcznikach „wstęp do nauki o polityce” lub licznych już słownikach, leksykonach i kompendiach politologicznych jako określenia norm ustrojowych, instytucji politycznych i prawopolitycznych, procedur, form organizacyjnych. Pominęliśmy nawet – o zgrozo – tak „obowiązkowe” terminy jak ‘państwo’ czy ‘partia polityczna’, zakładając, że ich znajomość należy do abecadła wiedzy politycznej, warto zaś skupić się na pojęciach obrazujących mechanizm działania państwa, jego organów i partii politycznych. W zasadzie pozostawiamy też na inną okazję – i może innym specjalistom – pojęcia specyficzne dla badań z zakresu historii myśli politycznej i w kategoriach filozofii polityki czy też filozofii politycznej. Zaledwie zasygnalizowana jest też problematyka polityki w skali międzynarodowej, globalnej. Ograniczamy się natomiast do terminów określających uniwersalne mechanizmy życia politycznego, działania politycznego, przemian społeczno-politycznych, głównie w życiu wewnętrznym narodów, społeczeństw i państw lub w dwustronnych stosunkach pomiędzy nimi.

Zgodnie z przyjętym wcześniej założeniem jest to właśnie *l e k s y k o n*, a nie po prostu słownik. Jak wiadomo, leksykon jest czymś więcej niż słownik, a zarazem różni się od kompendium – tym, że obejmuje w pewnym porównaniu i powiązaniu zjawiska różnorodne, charakteryzowane z konieczności skrótowo.

Konwencja leksykonu oznacza, iż hasła zawierają nie tylko etymologię oraz definicję lub przegląd i lapidarną porównawczo-krytyczną analizę różnych definicji tytułowego terminu, ale również przypomnienie genezy (okoliczności

pojawienia się – kontekstu historycznego danej doktryny lub teorii, ew. autora – w przypadku innowacji terminologicznej posiadającej jednoznacznego twórcę, inicjatora), a przede wszystkim komentarz dotyczący zakresu zastosowania danego terminu (do opisu lub wyjaśnienia jakich zjawisk znajduje zastosowanie). W istocie przyjęty przez nas schemat haseł zobowiązuje do opracowania syntetycznego, lapidarnego mini-wykładu.

Zastosowaliśmy mniej lub bardziej konsekwentnie – poza kilkoma wyjątkami – następujący powtarzalny schemat haseł.

Punktem wyjścia jest etymologia terminu, co jest konieczne przynajmniej w dwóch sytuacjach. Po pierwsze, w przypadku, gdy sam termin lub jakiś człon nazwy złożonej wymaga objaśnienia, ukierunkowania potencjalnie różnokierunkowych skojarzeń (tak jest np. w hasłach: *decyzja polityczna*, *ryzyko w polityce*, *pluralizm polityczny*). Po drugie, w przypadku terminów metaforycznych i zapożyczonych z innych dziedzin lub wywodzących się z łaciny, greki albo z innych języków (np. *charyzma*, *dyskryminacja*, *terror*).

W przypadku, gdy eksplikowany termin jest konkretyzacją terminu ogólniejszego przez dodanie określonego wyróżnika, podlega on rygorom definicji klasycznej (*per genus proximum et differentiam specificam* – przez rodzaj najbliższy i cechę gatunkowo wyróżniającą). Najpierw więc następuje interpretacja terminu ogólniejszego, wyjściowego (np. działanie, podmiotowość, władza), a następnie próba wskazania specyfiki upoważniającej czy też zobowiązującej do terminologicznego zawężenia. Zwykle chodzi o kwalifikację ‘polityczny, polityczna’. To wymaga wskazania politycznego kontekstu danego zjawiska społecznego w odróżnieniu od innych aspektów tego zjawiska (tak jest z interpretacją komunikowania, władzy, dyskusji itd.).

Obok terminów obiegowych o niewiadomym (i – prawdę mówiąc – nieistotnym) rodowodzie i autorstwie istnieją też takie, które same w sobie (jako nazwy, określenia) zostały wprowadzone czyjąś propozycją, których znaczenie ktoś skodyfikował albo którym jakiś specjalny sens nadał autor, względnie terminy charakterystyczne jedynie dla określonej orientacji metodologiczno-teoretycznej, należące do ściśle określonej tradycji i dziedzictwa. W takich przypadkach obowiązkiem autora hasła było wskazanie praźródła czy też „patentu”.

Po takim niezbędnym wprowadzeniu następować ma definicja terminu (lub kilka definicji, jeśli definicja zależy od kontekstu, albo jest zrelatywizowana do określonych nurtów teoretycznych, które nadają odmienny sens tym samym terminom). Jest to definicja sprawozdawcza, jeśli użytek z danej nazwy jest dość jednoznaczny i jednolity, albo projektowa (regulacyjna względnie konstrukcyjna) w przypadku, gdy autor chce „uporządkować zamieszanie”, a sam reprezentuje jednoznaczne i konsekwentne stanowisko. Staraliśmy się przy tym unikać eru-

dycyjnego spiętrzenia i eklektyzmu definicji, tak aby Czytelnik po lekturze hasła mógł uznać, że już wie, jak rozumieć i sam termin, i jego treść, i jego adekwatne zastosowanie.

Z kolei przystępujemy do interpretacji pojęcia wyrażonego danym terminem, a zarazem do interpretacji zjawisk tak określanych. Jest to próba interpretacji z punktu widzenia poznawczych funkcji teorii (co opisuje, wyjaśnia lub pozwala przewidywać dane pojęcie); powiązana z jego kwalifikacją (czy jest to termin znajdujący zastosowanie w zdaniach jednostkowych lub ogólnych – generalizacjach historycznych, statystycznych, czy też termin występujący w twierdzeniach ściśle ogólnych, prawach nauki mówiących o prawidłowościach, mechanizmach). Zadaniem autorów było określenie znaczenia zjawiska określanego daną nazwą (np. roli sprzeczności, konfliktów, władzy) w życiu politycznym, ale też jego uwarunkowań.

W przypadku ważniejszych pojęć teoretycznych lub terminów obiegowych zasługujących na rewizję stereotypowych interpretacji opatrujemy hasła mini-bibliografią, wskazując pozycje klasyczne lub „pogłębiające temat”.

W pracy zespołowej możliwy jest jedynie określony stopień unifikacji konwencji gatunkowej, a nawet i poglądów teoretycznych, toteż niektóre hasła odbiegają nieco od przyjętego schematu i utrzymane są raczej w konwencji artykułów, nieomal rozpraw. Wynika to częściowo z temperamentu i stylu twórczości autorów, częściowo jednak z potrzeby bardziej rozwiniętego komentarza do pojęć najbardziej uwikłanych w subtelności metodologiczne i w spory teoretyczne.

Limit czasu pracy i objętości sprawił oczywiście, że lista terminów podanych tu egzegezie daleka jest od kompletności. Wprawdzie w niektórych przypadkach uwzględnienie lub pominięcie określonego terminu może wydać się sprawą dyskusyjną; z drugiej jednak strony autorzy sami odczuwają pewien niedosyt i gotowość do koniecznych uzupełnień w ewentualnym kolejnym, a poprawionym, wydaniu tego *Leksykonu*.

Zachęcamy do lektury, przemyśleń i dyskusji.

INDEKS HASEŁ

A

AGRESJA.....	15
ALTERNATYWA ROZWOJOWA	17
APOLITYCZNOŚĆ	19
ARTYKULACJA INTERESÓW.....	22
AUTORYTARYZM	32
AUTORYTET	36

B

BEZPIECZEŃSTWO.....	41
BIOWŁADZA.....	46
BIUROKRATYZM.....	47

C

CHARYZMA.....	50
---------------	----

D

DEBATA.....	54
DECYZJA POLITYCZNA	55
DEMOKRACJA	59
DIALOG.....	62
DOBRO WSPÓLNE.....	66
DORADZTWO POLITYCZNE	67
DYLETANTYZM POLITYCZNY	71
DYSKRYMINACJA	73
DYSKUSJA.....	79
DYSKURS (POLITYCZNY).....	80

E

EKSPERTYZA POLITYCZNA, EKSPERT	87
EKSTREMIZM	90
ELITY POLITYCZNE.....	91
EMANCYPACJA	95

F	
FANATYZM	98
G	
GODNOŚĆ LUDZKA	99
GRA POLITYCZNA	101
I	
IDEOLOGIA – DOKTRYNA – PROGRAM	105
INTERES	112
INTERES OBIEKTYWNY	116
INTERESY ZBIOROWE I GRUPOWE	121
INŻYNIERIA SPOŁECZNA	126
K	
KAPITAŁ SPOŁECZNY	129
KLERYKALIZM	132
KOLABORACJA	134
KOMPETENCJE POLITYCZNE	135
KOMPROMIS	138
KOMUNIKOWANIE POLITYCZNE	140
KONFLIKT (SPOŁECZNY – POLITYCZNY – MIĘDZYNARODOWY – ETNICZNY)	142
KONFORMIZM SPOŁECZNY I POLITYCZNY	146
KONTESTACJA	149
KOOPERACJA	153
KULT JEDNOSTKI	155
KULTURA POLITYCZNA	158
L	
LEGITYMIZACJA	162
M	
MAKIAWELIZM	166
MANIPULACJA	170
MEDIALIZACJA POLITYKI	175
METAPOLITYKA	177
MIT POLITYCZNY	180
MONOCENTRYZM	190
O	
OBYWATELSKIE NIEPOŚLUSZEŃSTWO	192
OBYWATELSKOŚĆ	193
OLIGARCHIA	198
OLIGARCHIZACJA	201

OPINIA PUBLICZNA.....	205
OPÓR SPOŁECZNY.....	207
P	
PANOWANIE.....	212
PARTYCYPACJA POLITYCZNA/UCZESTNICTWO POLITYCZNE... ..	215
PARTYJNIACTWO.....	218
PARTYJNOŚĆ.....	219
PERSWAZJA.....	219
PLURALIZM POLITYCZNY.....	223
PODMIOTOWOŚĆ POLITYCZNA.....	228
PODMIOTY POLITYKI.....	232
POKÓJ.....	236
POLICENTRYZM.....	238
POLITYCZNOŚĆ.....	240
POLITYKA.....	243
POLITYKA GLOBALNA (ZARZĄDZANIE GLOBALNE).....	247
POLITYKA WEWNĘTRZNA – POLITYKA ZAGRANICZNA – POLITYKA MIĘDZYNARODOWA.....	249
POLITYKIERSTWO.....	254
POPRAWNOŚĆ POLITYCZNA.....	254
POPULIZM.....	257
POSTPOLITYKA.....	260
PRAWA CZŁOWIEKA.....	262
PRESTIŻ POLITYKÓW.....	265
PROGNOZOWANIE W POLITYCE.....	268
PROPAGANDA POLITYCZNA.....	272
PRZEMOC.....	275
PRZYMUS.....	280
PRZYWÓDZTWO.....	286
PUŁAPKA SPOŁECZNA.....	295
R	
REWOLUCJA.....	300
RYZYKO W POLITYCE.....	303
RZĄDZENIE.....	307
S	
SOCJALIZACJA POLITYCZNA.....	310
SOCJOTECHNIKA.....	312
SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE.....	317
SPRZECZNOŚCI INTERESÓW I KONFLIKTY.....	319

STEROWANIE SPOŁECZNE	323
STOSUNKI POLITYCZNE	326
SUGESTIA	328
SYMBOLE POLITYCZNE	331
SYNDROM OBLĘŻONEJ TWIERDZY	333
SYTUACJA POLITYCZNA	337
T	
TERROR	339
TERRORYZM	344
TŁUM	347
TOTALITARYZM	350
TYRANIA	354
U	
UPOLITYCZNIENIE	356
W	
WALKA	359
WARTOŚCI SPOŁECZNE/POLITYCZNE	361
WIEDZA POLITYCZNA	364
WŁADZA	366
WŁASNOŚĆ (JAKO PRZESŁANKA WŁADZY)	373
WOJNA	383
WPŁYW POLITYCZNY	385
WRÓG POLITYCZNY	389
Z	
ZAUFAWIE SPOŁECZNE I POLITYCZNE	395
ZMIANY POLITYCZNE	398